

บทที่ ๑

บทนำ

ศาสนาเปรียบเทียบเป็นวิชาที่ศึกษาศาสนาในแง่ต่างๆ และทำการเปรียบเทียบความคล้ายคลึงและความแตกต่างระหว่างศาสนาแต่ละศาสนา ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในศาสนาที่ตนเองและผู้อื่นนับถือ อันจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขของมนุษยชาติ

๑.๑ ประวัติการศึกษาศาสนาเปรียบเทียบ

เมื่อพุทธศตวรรษที่ ๓ พระเจ้าอโศกมหาราชผู้ปกครองประเทศอินเดียได้ทรงสั่งให้จารึกว่า “แต่ละคนจะไม่บูชาแต่ศาสนาของตนเองและกล่าวหาศาสนาของคนอื่นแต่ต้องบูชาศาสนาของตนเองด้วยเหตุผลนี้หรือเหตุผลนั้น ดังนั้นจะช่วยให้ศาสนาของตนเองเจริญก้าวหน้าและรับใช้ศาสนาของคนอื่นๆ ด้วย ถ้าไม่เป็นเช่นนั้นแล้ว ก็เหมือนกับการชุดหลุมฝังศาสนาของตนเอง และให้โทษแก่ศาสนาของคนอื่น ที่ทำไปเพราะศรัทธาในศาสนาของตนเอง โดยคิดเอาเองว่าข้าจะให้สิริมงคลแก่ศาสนาของข้าฯ แต่ตรงกันข้ามเขาจะทำร้ายศาสนาของตนเองอย่างสาหัส สามัคคีนั้นแหละดี จึงพึงเถิดจงมีความตั้งใจที่จะฟังศาสนาของคนอื่นด้วย”^๑

ต่อมาประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๑ นักปราชญ์ชาวตะวันตกหลายคนได้ศึกษาคัมภีร์พระเวทของพราหมณ์ และพบว่าหลักธรรมในคัมภีร์พระเวท นั้นมีอยู่หลายประการ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับศาสนาของชาวกรีก และโรมัน ก็เกิดความสนใจขึ้น แล้วขยายผลการศึกษาออกไปถึงศาสนาอื่นด้วย” นับเป็นการเริ่มต้นของการค้นคว้าอย่างจริงจังในการศึกษาศาสนาเปรียบเทียบ จากนั้นวิชาศาสนาเปรียบเทียบ จึงได้มีการสอนขึ้นในมหาวิทยาลัยของประเทศอังกฤษเป็นแห่งแรกโดย ลอร์ด เฮอวิท ซึ่งถึงแก่กรรมเมื่อ ค.ศ. ๑๖๒๗

สำหรับในประเทศไทย วิชาศาสนาเปรียบเทียบ เริ่มทำการศึกษาเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๘ ณ มหามกุฏราชวิทยาลัย ต่อจากนั้นได้แพร่หลายในมหาวิทยาลัยต่างๆ จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๑๗ มหาวิทยาลัยมหิดลได้จัดตั้งโครงการศาสนาเปรียบเทียบเพื่อทำการค้นคว้าศึกษาศาสนาอย่างจริงจัง

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ

ในปัจจุบันนี้มีศาสนายู่มากมาย เช่น คริสต์ อิสลาม พุทธ ฮินดู ยูดา ยิว ซิกข์ ฯลฯ และในแต่ละศาสนายังมีการแบ่งออกเป็นนิกาย ลัทธิอีกมากมาย ตามการตีความของนักบวช และนักปราชญ์ที่นับถือศาสนานั้นๆ ผู้สนใจต่างก็ทำการศึกษาศาสนาที่ตนเองนับถือ พร้อมทั้งมีการศึกษาศาสนาของกลุ่มชนอื่น เพื่อค้นหาถึงความคล้ายคลึงและความแตกต่างกัน ในเรื่องที่น่าสนใจต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ของผู้ศึกษา แต่การศึกษาศาสนาเปรียบเทียบนั้นมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญอยู่ ๕ ประการคือ

๑. ทำความเข้าใจในศาสนาของตนเอง เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในศาสนาของตนเองดีขึ้น รู้จักคุณค่าของศาสนา ซึ่งจะก่อให้เกิดการนับถือศาสนาด้วยปัญญามากกว่าการนับถือตามบรรพบุรุษ

๒. ทำความรู้จักศาสนาอื่น เพื่อที่จะได้รู้จักและมีความเข้าใจผู้อื่นมากขึ้น

๓. กล่าวถึงศาสนาอื่นด้วยใจเป็นธรรม ทำให้ไม่ยกย่องศาสนาของตนเอง แต่ฝ่ายเดียวและเหยียดหยามศาสนาอื่น ซึ่งเป็นการลดการมองกันในแง่ร้าย และเพิ่มความเข้าใจกันมากขึ้น

๔. สามารถนำหลักคำสอนในศาสนาต่างๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์

๕. สร้างความสามัคคี เพราะเมื่อแต่ละฝ่ายปฏิบัติตามคำสอนของตน ไม่กล่าวร้ายผู้อื่น ย่อมทำให้ทุกฝ่ายสามารถทำงานร่วมกันได้โดยไม่มีความแตกต่างทางศาสนามาเป็นอุปสรรค

ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลมหาราช ทรงมีพระราชดำรัสเนื่องในโอกาสที่ สมเด็จพระสันตะปาปา จอห์น ปอล ที่ ๒ เข้าเฝ้าว่า

“ความเป็นมิตร ความมีเมตตาปรารถนาดีต่อกัน ความเอื้ออาทร
เกื้อกูลกันโดยจริงใจระหว่างศาสนิกชนทั้งมวลนั้น จะเป็นปัจจัยสำคัญ
อันมีกำลังศักดิ์สิทธิ์ ที่จะยังสันติสุขกับทั้งอิสราเอล เสรีภาพ
และความเสมอภาค ให้บังเกิดแก่มวลมนุษยชนโดยแน่แท้”

๑.๓ พื้นฐานการศึกษาศาสนาเปรียบเทียบ

การศึกษาศาสนาเปรียบเทียบนั้น ผู้ศึกษาต้องมีเจตนาที่ดีต่อศาสนาต่างๆ ทั้งศาสนาที่ตนเองนับถือและศาสนาที่ต้องการเรียนรู้ ซึ่งเจตนาดีต่อกันของบุคคล

ยอมนำไปสู่ความเข้าใจอันดีต่อกันและกัน ความเข้าใจอันดีต่อกันและกันยอม
นำไปสู่การนึกคิดและการกระทำที่ไม่กระทบกระทั่งกัน ดังที่ท่านพุทธทาสภิกขุได้
กล่าวไว้ว่า “ถ้าทำการเปรียบเทียบด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์แล้ว เราจะพบว่าทุก
ศาสนามีเจตนาตรงกันและอาจร่วมมือกันได้ในการสร้างสันติสุขหรือสันติภาพให้แก่
ชีวิตทั้งหลายในสากลโลก”^๕

ดังนั้นศาสนิกชนผู้ศึกษาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ จึงต้องมีแนวความคิด
พื้นฐานดังนี้

๑. มีความยุติธรรม ผู้ศึกษาต้องวางใจเป็นกลางให้ความสนใจศาสนาอย่าง
เท่าเทียม

๒. ตั้งใจหาความรู้ ผู้ศึกษาต้องคำนึงว่าการศึกษาศาสนาเปรียบเทียบ
นั้นไม่เกี่ยวกับการที่ต้องนับถือศาสนา แต่เกี่ยวกับการแสวงหาความรู้ทางศาสนา

๓. มีความรอบครอบ ผู้ศึกษาต้องมีความรอบครอบในการค้นคว้าข้อมูล
และต้องค้นหาที่มาของคำสอนอย่างชัดเจนเพื่อป้องกันการเข้าใจผิดในคำสอน

๔. มารยาทดี การที่จะคิดและวิจารณ์ด้วยเหตุผลใดๆ นั้น ไม่ควรทำการ
วิจารณ์กล่าวร้ายต่อศาสนาอื่นให้เกิดความเสื่อมเสีย อันเป็นการผิดมารยาทของผู้
นับถือศาสนาที่ดี และจะเป็นเหตุให้ถูกมองว่าแม้ผู้นั้นยังเป็นศาสนิกชนที่ดีของ
ศาสนานั้นไม่ได้

๑.๔ วิธีการศึกษาศาสนาเปรียบเทียบ

การศึกษาศาสนาเปรียบเทียบนั้น อี รอยสตันท์ ไปด์ กล่าวว่า “ศาสนา
เปรียบเทียบนั้นคือ การศึกษาทางวิชาการและไม่ลำเอียงซึ่งศาสนาต่างๆ ของโลก
ด้วยทัศนะที่จะค้นพบด้วยความคล้ายกัน และความแตกต่างกัน รวมทั้งความคิด
และข้อปฏิบัติทางศาสนา ซึ่งศาสนาเหล่านั้นอาจจะมียุคเดียวกันหรือต่างกันบ้าง
ก็ได้”^๖

แต่คำสอนในศาสนานั้นมีอยู่มากมาย ดังนั้นการศึกษาเปรียบเทียบจึงต้อง
กำหนดขอบเขตของการศึกษาว่าจะศึกษาในเรื่องใด ทั้งนี้เพื่อให้ศึกษาได้ตรง
วัตถุประสงค์ ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและใช้ระยะเวลาอย่างเหมาะสม โดยอาศัยหลัก
๓ ประการ ดังนี้

๑. กำหนดประเด็น โดยเลือกหัวข้อที่สนใจหรือเรื่องสำคัญในศาสนา เช่น การประกาศศาสนา นักบวช ศาสนสถาน หลักจริยธรรม บุญ บาป นรก สวรรค์ ฯลฯ

๒. ค้นหาที่มาของคำสอนหรือเรื่องที่น่าสนใจ จากคัมภีร์ทางศาสนา เป็นหลัก ทั้งนี้เพราะคัมภีร์ทางศาสนานั้นเป็นแหล่งข้อมูลพื้นฐานที่มั่นคง และเป็นหลักของการถ่ายทอดคำสอนจากศาสดาสู่นักบวช จากนักบวชสู่ศาสนิกชน ที่สำคัญคือคัมภีร์ทางศาสนาเป็นหลักที่ทำให้เกิดการตีความในคำสอน ที่นำไปสู่การแยกเป็นนิกายต่างๆ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าคัมภีร์ทางศาสนา เป็นหัวใจสำคัญของการศึกษาศาสนาเปรียบเทียบ

สำหรับรายละเอียดเพิ่มเติมนั้นศึกษาจากอรรถกถาต่างๆ ตลอดจนเอกสารและสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

๓. ค้นหาความคล้ายและความแตกต่าง ตามประเด็นของศาสนาที่ทำการเปรียบเทียบ

๑.๕ ปัญหาของการศึกษาศาสนาเปรียบเทียบ

การศึกษาค้นคว้าในวิชาต่างๆ ย่อมมีปัญหาเสมอ สำหรับการศึกษาศาสนาเปรียบเทียบนั้น ปัญหาที่พบบ่อยเสมอ ได้แก่

๑. ปัญหาเรื่องความซับซ้อน

ศาสนาทุกๆ ศาสนานั้นมีองค์ประกอบและรายละเอียดอยู่มาก ที่สำคัญคือองค์ประกอบต่างๆ นั้นมีความสัมพันธ์กันทั้งหมด รวมทั้งเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนซ่อนอยู่ในจิตใจในความรู้สึกเล็กๆ ของมนุษย์ และยังมีอำนาจลึกลับที่เหนียวรั้งจิตใจของผู้ที่เชื่อให้ละบาป บำเพ็ญบุญตามคติในศาสนาที่ตนมีความเชื่อ ดังนั้น การศึกษาจึงต้องใช้ความละเอียดรอบครอบเป็นอย่างมาก

๒. ปัญหาเรื่องการวางตัว

ผู้ศึกษาศาสนานั้นจะทำการศึกษาโดยที่ตนเองยังเป็นส่วนหนึ่งของศาสนาที่ตนเองนับถือและเมื่อมีการเปรียบเทียบศาสนาของตนเองกับศาสนาอื่น ย่อมเป็นการง่ายที่จะเกิดความลำเอียง คิดเข้าข้างศาสนาที่ตนเองนับถือ และมีอคติกับศาสนาอื่นที่ตนเองไม่นับถือ

๓. ปัญหาเรื่องภาษาในศาสนา

ศาสนาทุกศาสนามีการใช้คำศัพท์ สัญลักษณ์ และภาษาในเชิงเปรียบเทียบเป็นลักษณะเฉพาะของตนเอง ดังนั้นเมื่อเกิดการเปรียบเทียบและมีการตีความ จึงเกิดความคลาดเคลื่อนได้ง่าย เช่น บาป ความดี ไม้กางเขน ดอกบัว ขนมน้ำผึ้ง ลูกแกะ ฯลฯ

ตัวอย่าง ความแตกต่างการให้ความหมายคำศัพท์ในแต่ละศาสนา

ศาสนา คำศัพท์	พุทธ	คริสต์
บาป	ความไม่สงบของจิตใจหรือจิตที่มี ความโลภ โกรธ หลง ซึ่งเป็นสิ่งที่ มนุษย์กระทำขึ้นด้วยตนเอง	ความห่าเหวเห็นจากพระเจ้า ซึ่งเป็น สิ่งที่มนุษย์มีติดตัวมาแต่กำเนิด (บาปกำเนิด)
ความดี	ความบริสุทธิ์ของจิตใจ	การอยู่ใกล้ชิดพระเจ้า

ตัวอย่าง ความแตกต่างการให้ความหมายของสัญลักษณ์ทางศาสนากับความหมายทั่วไป

สัญลักษณ์ทางศาสนา	ความหมายทั่วไป	ความหมายเฉพาะ
ธรรมจักร	กงล้อหรือล้อเกวียน	คำสอนที่เผยแผ่ไปตลอด
ดอกบัว	พืชน้ำชนิดหนึ่ง	ความบริสุทธิ์แห่งจิตใจ
ไม้กางเขน	เครื่องมือที่ใช้ประหารชีวิต	การทนทุกข์และการเสียสละ ของพระเยซู

ตัวอย่าง ความแตกต่างการให้ความหมายของคำศัพท์ทางศาสนากับความหมายทั่วไป

คำศัพท์	ความหมายทั่วไป	ความหมายเฉพาะ
ขนมน้ำผึ้ง	อาหารที่ทำจากน้ำผึ้ง	ร่างกายของพระเยซู
ลูกแกะ	สัตว์สี่เท้าชนิดหนึ่ง เนื้อใช้บริโภค ขนใช้ทำเสื้อผ้า	บุตรของพระเจ้า(พระเยซู)
เหล้าองุ่น	เครื่องดื่มชนิดหนึ่งที่มีแอลกอฮอล์	เลือดของพระเยซูที่ไถ่บาปแทน มนุษย์

๔. ปัญหาเรื่องประสบการณ์ทางศาสนา

ประสบการณ์ทางศาสนาเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในความรู้สึกของบุคคลและเป็นเรื่องเฉพาะตัวของแต่ละคน จึงเป็นการยากที่จะนำประสบการณ์ของแต่ละคนมาเปรียบเทียบ ทั้งนี้เพราะประสบการณ์ศาสนาจะเกิดขึ้นในขอบเขตของผู้ที่นับถือศาสนานั้น และผู้ที่ไม่นับถือศาสนาเดียวกับผู้มีประสบการณ์ก็ยากที่จะเข้าใจ อีกทั้งประสบการณ์ทางศาสนา เป็นสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติของการรับรู้ของมนุษย์โดยทั่วไปและอยู่เหนือภาษาที่ใช้กันอยู่ ในบางครั้งเราสามารถอธิบายประสบการณ์นั้นๆ แต่ผู้รับฟังก็ยากที่จะเข้าใจความหมายได้อย่างถูกต้อง เพราะประสบการณ์ทางศาสนาเป็นสภาพนามธรรม ไม่มีวัตถุรองรับความคิดให้ผู้อื่นได้เห็น จึงเป็นการยากที่จะนำมาเปรียบเทียบ เช่น นิทานเรื่องปลากับเต่า ความว่า

ครั้งหนึ่งปลากับเต่าเป็นเพื่อนสนิทกัน ปลาอยู่แต่ในน้ำรู้จักเรื่องราวความเป็นไปของทุกสิ่งที่อยู่ในน้ำ เต่าเป็นสัตว์ที่อยู่ได้ทั้งบนบกและในน้ำ วันหนึ่งเต่าไปเที่ยวบนบก เมื่อกลับมาพบปลาก็เล่าให้ปลาฟังถึงความสดชื่น ที่ได้เดินไปบนทุ่งโล่งบ้าง บนพื้นดินที่แห้งบ้างท้องทุ่งที่มีลมพัดเย็นตลอดเวลา ปลาได้ฟังก็ไม่เข้าใจว่าอะไรคือเดิน อะไรคือทุ่งโล่ง และลมพัดเย็นยิ่งไม่เข้าใจ ปลาคิดต่อไปว่าเป็นไปได้อย่างไรที่จะมีความสุขโดยปราศจากน้ำ ถ้าไม่มีน้ำก็คงจะมีแต่ตายอย่างเดียว

ปลาถามเต่าต่อไปเพื่อที่จะได้เข้าใจ เต่าก็เล่าถึงสิ่งที่อยู่บนบกต่างๆ เช่น นก หนู แมว ต้นไม้ กระจ่าง ฯลฯ ปลาฟังแล้วยิ่งสงสัยขึ้นไปอีก จึงขอให้เต่า ยกตัวอย่างว่าอะไรที่มีอยู่ในน้ำบ้างหรือสิ่งใดที่คล้ายคลึงกันบ้าง เต่าก็อธิบายไม่ได้ เพราะไม่รู้จะนำสิ่งใดมาเปรียบเทียบ

ในที่สุดปลาก็สรุปว่าสิ่งที่เต่าเล่ามานั้นไม่มีอยู่จริง เพราะตั้งแต่เริ่มต้นเล่าให้ฟัง เช่น ทุ่งโล่ง เดิน ดินแห้ง ลมพัด ฯลฯ ปลาไม่เคยเห็นสิ่งเหล่านี้เลย สิ่งเหล่านี้จึงไม่น่าที่จะมีอยู่ ดังนั้นเต่าจึงต้องโกหกอย่างแน่นอน

๕. ปัญหาเรื่องความเชื่อทางศาสนา

ศาสนาต่างๆ จะมีคำความเชื่อในสิ่งลึกลับซึ่งจัดแบ่งได้เป็น ๒ ส่วนคือ

๑) คำสอนเกี่ยวกับการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่อยู่ในธรรมชาติหรือวัตถุ (Totem) ซึ่งการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์นี้ทำให้บุคคลไม่กล้าที่จะก้าวก่ายแตะต้อง ได้แก่

สัตว์บางชนิด เช่น วัว ลิง เขี้ยว งู ฯลฯ รวมทั้งวัตถุที่เป็นสัญลักษณ์ทางศาสนา เช่น ไม้กางเขนพระพุทธรูป ต้นโพธิ์ วัตถุมงคลต่างๆ ฯลฯ

๒) คำสอนที่เป็นข้อห้าม(Tabu) คือการงดเว้นไม่กระทำหรือไม่จะต้อง เพราะเชื่อว่าถ้าเข้าใกล้หรือล่วงละเมิด จะต้องได้รับโทษ ได้รับผลเสียบางอย่างอันเนื่องมาจากอำนาจลึกลับ” ซึ่งข้อห้ามนี้มักจะเป็นความเชื่อเกี่ยวกับการถือโชคลาง เช่น ห้ามว่าพระสงฆ์ ห้ามตำหูกู หมา กา ไก่ ลม แดด ฝน ห้ามกวาดบ้านตอน กลางคืน ฯลฯ

เชิงอรรถ

^๑ Rahula Walpala พระพุทธเจ้าสอนอะไร (กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๒) หน้า ๔๔-๔๕

^๒ คัมภีร์พระเวท คือ บัญชีหลักคำสอนของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ที่ถือกำเนิดและแพร่หลายในประเทศอินเดียซึ่งเนื้อหาโดยมากเกี่ยวข้องกับเทพเจ้า

^๓ พระยาอนุนามราชชน ศาสนาเปรียบเทียบ (นครหลวง : บรรณาการ ๒๕๑๕) หน้า ๘-๙

^๔ พระบรมราชาบาทและพระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลมหาราชเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรมและจิตใจ(กรุงเทพฯ:สมชายการพิมพ์ ๒๕๓๙) หน้า ๓๐

^๕ พุทธศาสนิกชน พุทธ-คริสต์ในทัศนะท่านพุทธทาส (กรุงเทพฯ: พลพันธ์การพิมพ์ ๒๕๒๗) หน้า ๑๓

^๖ คุณ โทซันท์ ศาสนาเปรียบเทียบ (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์ ๒๕๓๗) หน้า ๑๗

^๗ แสง จันทรงาม ศาสนศาสตร์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช ๒๕๓๔) หน้า ๒๔๗